

Car Fjodor (A. K. Tolstoj) jako první inscenace Moskevského uměleckého
divadla

Obsah

1. Car Fjodor.....	2
--------------------	---

1. *Car Fjodor*¹

Toto téma mi přišlo příhodné, neboť navazuje na mé texty vytvořené během distanční výuky. Jednak je volným pokračováním handoutu k textu *Cara Fjodora*, neboť toto drama považuji za velmi zdařilé. Dále je, alespoň z části, pokračováním mého referátu o Viktoru Simovovi, jehož detailní a neúnavná práce na realistických mise-en-scénách se při přípravě této inscenace projevila vskutku výrazným způsobem.

Dříve než *MCHT* získalo povolení *Cara Fjodora* inscenovat, nacházelo se toto drama 30 let na seznamu her, které nesměly být uvedeny (tudíž ho sám autor na scéně nikdy nemohl spatřit). Zároveň bylo součástí historické trilogie, jež se skládá ze: *Smrti Ivana Hrozného*, zmíněného *Cara Fjodora Ivanoviče* a *Cara Borise Godunova*.² Na těchto textech prý Tolstoj pracoval bezmála 60 let.³

Drama, cenzurou zakázané, bylo povoleno uvést až díky iniciativě Alexeje Suvorina, který měl vlivné konexe na vysokých politických postech (tímto však uvolnil hru nejen pro *MCHT*, ale i další divadla, která se jí chopila zanedlouho poté).⁴ V knize L. Senelicka *Stanislavski: A Life in Letters* (2013) se objevuje část režisérovy korespondence (stále ještě pod vlastním jménem K. Alexejev) s Vladimírem Ivanovičem Němirovičem-Dančenkem, která vypovídá o obtížích, jež obnášelo uvedení *Cara Fjodora* na scénu *MCHT*: počínaje požadavkem na vyškrtnutí duchovních postav a nárokem na dobrou reputaci herce ztvárňujícího titulní roli konče.⁵ Z konverzace jsou také patné obavy z potenciálních problémů, které by divadlu mohli způsobit jeho rivalové Fjodor Abramovič Korsh a Vladimír Petrovič Pogozhev (první vlastnil soukromé divadlo, druhý spravoval petěrburská imperiální divadla⁶).⁷

Text nicméně cenzurou prošel a před premiérou proběhlo 74 zkoušek.⁸ Celý soubor byl svázán pevně stanoveným řádem, neboť se souběžně zkoušela i inscenace Čechovova *Racka* (takto se O. Knipperová setkala s A. P. Čechovem a následně ho pojala za manžela⁹).¹⁰ Na inscenaci se dřelo velmi intenzivně, často celých 10 hodin denně. Zkoušky probíhaly od jedenácté hodiny dopolední do páté odpolední. Po dvouhodinové pauze se opět pokračovalo až do pozdních večerních hodin (do 23:00). Neúnavná práce na *Caru Fjodorovi* (souběžně s přípravami na další inscenace) trvala pět měsíců.¹¹

¹ TOLSTOJ, Aleksey Konstantinovich. *Tsar Fyodor Ivanovitch: a play in five acts*. Přel. Jenny Covan. New York: Brentanos, c1922. 90 s.

Car Fjodor: Moskevské umělecké divadlo, prem. 14. 11. 1898, režie Konstantin Sergejevič Stanislavskij.

² SENELICK, Laurence. *Historical Dictionary of Russian Theatre*. USA: Scarecrow Press, Inc., 2007, s. 410.

LEACH, Robert – BOROVSKY, Victor – DAVIES, Andy. *A History of Russian Theatre*. Velká Británie: Cambridge University Press, 1999, s. 257.

³ DUFKOVÁ, Eugenie. *Letokruhy Ladislava Lakomého*. Brno: Šimon Ryšavý, 1998, s. 78.

⁴ SENELICK, L. Op. cit., s. 216.

⁵ SENELICK, Laurence. *Stanislavsky: A Life in Letters*. UK: Routledge, 2013, s. 107.

⁶ SENELICK, L. Op. cit., s. 132.

⁷ SENELICK, L. Op. cit., s. 107.

⁸ BRAUN, Edward. *The Director & The Stage: From Naturalism to Grotowski*. UK: Methuen Publishing, 1982, s. 61.

⁹ MARSHALL, Herbert. *The Pictorial History of the Russian Theatre*. USA: Outlet Book Company Staff, Random House Value Publishing Staff Crown Publishers, 1977, s. vi.

¹⁰ BENEDETTI, Jean. *Stanislavski: An Introduction*. UK: Routledge, 1988, s. 66.

¹¹ GROSE, B. Donald – KENWORTHY, O. Franklin. *A mirror to life: a history of western theater*. USA: Holt, Rinehart, and Winston, 1985, s. 533.

První zkoušky byly zahájeny na hereckém soustředění v Puškinu, kde si soubor pronajal pokoje a zkoušel v nedaleké velké stodole (opodál se zkoušelo i v menším provizorním studiu). Během času stráveného v Puškinu nabízel soubor *MCHT* kulturní vyžití místnímu obyvatelstvu. Zatím co herci zkoušeli, Simov již uvažoval nad tím, jakou scénografií by pro inscenaci vytvořil.¹² Téma studoval do hloubky, jak bylo ostatně jeho zvykem. Coby inspirace mu posloužily rozličné kremelské věže či expozice navštívených muzeí. Aby si sám mohl lépe představit, jak fungoval běžný život v 16. století, navrhl kurátorovi rostovského muzea, že mu expozice, pro větší autenticitu, přeorganizuje.¹³ V Rostovu kromě muzea navštívil i antikvariát, kde získal řadu dobově vyhlížejících rekvizit a jiných dekorací.¹⁴ (Těmito nálezy později, kromě scénografie, vybavil i bytové prostory, které vystavěl kolem hlavní scény. Zde mohli herci pobývat a vžít se do role dříve, než se ocitli před divákem.¹⁵) Aby všichni, do inscenace zapojení herci, blíže porozuměli době a prostředí, které ztvárňovali, museli společně se Stanislavským povinně procestovat Povolží.¹⁶ Ansámbl zde pod dohledem režiséra navštívil několik klášterů, vesnic a muzeí. Nejen tvrdá práce, ale zkušenosti nasbírané během cestování se *MCHT* vyplatily, neboť následný úspěch byl, po zásluze, veliký.¹⁷ Simov mimo jiné trval na tom, že herci navštíví, již zmíněné, rostovské muzeum. Tamní kurátor jim v expozici Ivana Hrozného dokonce umožnil dotýkat se exponátů a dobových kostýmů. Nadto je i následně nechal přespat v expozici královských komnat.¹⁸

Soubor se posléze podíval do Jaroslavl a dalších měst na břehu Volhy, kde zahájil pátrání po dobových rekvizitách. Po řadě nákupů byl uspořádán kolektivní maškarní bál na lodi. Při této příležitosti se herci oblékli do látek, materiálů a ostatně představili všechny položky, které zakoupili v místních obchodech. Simov a Stanislavskij tuto maškarádu prý pokládali za vůbec první kostýmní zkoušku *Cara Fjodora*. Zkušenosti, které *MCHT* na tomto „výletě“ nashromáždilo, byly tak rozsáhlé, že před uvedením *Cara Borise* se již na žádný další výzkumný pobyt nikdo vydat nemusel.¹⁹

Simov zážitky z expedice využil a jako správný vyznavač realismu na scénu aplikoval (pro bližší informace o revoluční koncepci V. Simova a jeho spolupráci s KSS viz předešlý referát o Viktoru Simovovi).²⁰ Simov na scénografii pracoval společně se Stanislavským, shodli se například na tom, že náměstí před carským palácem budou obklopotovat budovy tří katedrál. Jako zajímavost lze zmínit, že v první scéně prvního dějství – hostina u Šujských – Simov divákům částečně (v rámci využití nových perspektiv) zakryl výhled na scénu balustrádou. Velmi působivá prý byla mimo jiné i venkovní noční scéna, kdy měli mladí milenci (Šachovskij a Mstislavská) možnost probíhat mezi

¹² TOROS, Anastasia – FRYER, Paul – NEKHOROSHEV, Yuri Ivanovich. *Viktor Simov: Stanislavsky's Designer*. UK: Routledge, 2019, s. neurčena, kap. The Curtain Rises.

¹³ TOROS, A.–FRYER, P. – NEKHOROSHEV, Y. I. Op. cit., s. neurčena, kap. The Curtain Rises.

¹⁴ FERNANDES, Carla. *Multimodality and Performance*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2016. ISBN 978-1443894654. s. 90.

¹⁵ SENELICK, Laurence. *Historical Dictionary of Russian Theatre*. USA: Scarecrow Press, Inc., 2007, s. 370.

¹⁶ TOROS, A.–FRYER, P. – NEKHOROSHEV, Y. I. Op. cit., s. neurčena, kap. The Curtain Rises.

¹⁷ BROCKETT, Oscar Gross – FINDLAY, Robert R. *Century of Innovation: A History of European and American Theatre and Drama Since the Late Nineteenth Century*. USA: Allyn and Bacon, 1991, s. 57.

¹⁸ TOROS, A.–FRYER, P. – NEKHOROSHEV, Y. I. Op. cit., s. neurčena, kap. The Curtain Rises.

¹⁹ TOROS, A.–FRYER, P. – NEKHOROSHEV, Y. I. Op. cit., s. neurčena, kap. The Curtain Rises.

²⁰ FERNANDES, C. Op. cit., s. 90.

břízami, které vrhaly stíny a byly tak velké, že páru poskytly spolehlivý úkryt při následném nástupu služebnictva na scénu.²¹

Sám Stanislavskij se, coby režisér, podvolil požadavkům autora. Tyto nároky na tvůrčí tým byly vydány společně s textem již v roce 1868, kdy Tolstoj na 45 stránkách sepsal pokyny, kterak je nutno inscenaci režírovat. Upozornil zejména na nezbytnost, zabránit vnitřnímu nesouladu inscenace.²² Za podstatné zároveň považoval podřízenost jednotlivce celému kolektivu.²³ Pro režiséra se tak spíše, než samotný Fjodor do středu inscenace probojoval vyobrazený lid. Stanislavskij pak kladl důraz na tematizaci selhání vlídného cara, který zklamal ruský lid 16. století tím, že nedokázal zabezpečit jeho základní potřeby. Právě proto se pro inscenaci staly zásadní davové scény,²⁴ za které nesl režijní odpovědnost Alexandr Akimovič Sanin, který si v inscenaci sám zahrál.²⁵ Sanin spolupracoval se Stanislavským tak, aby v dynamických davových scénách zobrazované společenské vrstvy odrážely jedna druhou.²⁶

Přípravy inscenace byly v plném proudu, ale ještě celé dva měsíce před premiérou nebylo jasné, kdo si zahraje titulní roli. Moskvinovo procítěné herectví stálo proti umu Vsevoloda Emiljeviče Mejercholda a Stanislavskij si neuměl vybrat.²⁷ Z již zmíněné korespondence K. Alexejeva s Nemirovičem-Dančenkem vyplývá, že existoval ještě třetí potenciální kandidát na tuto roli, tím byl Alexandr Ivanovič Platonov.²⁸ Stanislavského názor na umělecké pojetí role cara vybraných herců byl následující:

„Vybrali jsme tři Fjodory: Mejercholda (přizívuje vědomí, že Fjodor je synem Ivana Hrozného), Moskvinu (jeho Fjodorovi nezbývá víc než rok života), Platonova (laskavý a úzkostlivý).“²⁹

Na scéně se nakonec objevil Fjodor v podání teprve čtyřadvacetiletého Ivana Michajloviče Moskvinu (hrál ho celých 46 let³⁰).³¹ Olga Leonardovna Knipperová ve svých 30 letech ztvárnila jeho choť, carevnu Irinu, jednalo se o její debutovou roli.³² Sám Stanislavskij v dopise Dančenkovi o Knipperové napsal, že tato herečka přesně naplňuje jeho představu carevny Iriny: je elegantní, svůdná, velmi ženská a mimo jiné ji obklopuje jakási vznešená aura.³³ Hlavní trojici uzavíral Boris Godunov

²¹ TOROS, A.–FRYER, P. – NEKHOROSHEV, Y. I. Op. cit., s. neurčena, kap. The Curtain Rises.

²² SENELICK, L. Op. cit., s. 90.

²³ SENELICK, L. Op. cit., s. 403.

²⁴ BENEDETTI, J. Op. cit., s. 71.

²⁵ SENELICK, L. Op. cit., s. 335.

²⁶ WORRALL, Nick. *The Moscow Art Theatre*. UK: Routledge, 2003, s. 108.

²⁷ BENEDETTI, J. Op. cit., s. 78.

²⁸ SENELICK, Laurence. *Stanislavsky: A Life in Letters*. UK: Routledge, 2013, s. 107.

²⁹ SENELICK, L. Op. cit., s. 107. Vlastní překlad do českého jazyka z anglického překladu L. Senelicka.

³⁰ WORRALL, N. Op. cit., s. 107.

³¹ SENELICK, Laurence. *Historical Dictionary of Russian Theatre*. USA: Scarecrow Press, Inc., 2007, s. 264.

³² SENELICK, L. Op. cit., s. 186.

³³ Pšaná korespondence mezi Konstantinem Sergejevičem Stanislavským a Němrovičem-Dančenkem In: IGNATIEVA, Maria. *Stanislavsky and Female Actors: Women in Stanislavsky's Life and Art*. USA: University Press of America, 2008, s. 73.

v podání 37letého Alexandra Leonidoviče Višněvského (tuto roli později ztvárnil i v dalších dílech trilogie).³⁴

První představení pod oficiální hlavičkou *MCHT* se konalo 14. listopadu roku 1898 v moskevském divadle *Ermitáž* (inscenace byla souběžně uváděná v Suvorinově soukromém divadle pro *Spolek pro umění a literaturu*³⁵). Jednalo se o velký úspěch (hrávalo se před plným hledištěm), nově vzniklé inscenace však byly pouze sérií neúspěchů.³⁶ V téže sezóně se na repertoáru divadla objevil i *Potopený zvon* Gerharta Hauptmanna či *Racek* Antona Pavloviče Čechova. Tyto inscenace byly do nových prostor přeneseny ze *Spolku pro umění a literaturu*. Následovně byly uvedeny i inscenace: *Kupec benátský* Williama Shakespeara, Sofoklova *Antigona* a *Mirandolina* Carla Goldoniho.³⁷ Samotná moskevská inscenace *Cara Fjodora* se na repertoáru udržela desítky let. Disponovala řadou bohatě zdobených, dobově vyhlížejících kostýmů, dále i malebnými a propracovanými davovými scénami, nechyběly ani atmosférické sborové písně (pro vizuál inscenace viz odkazy v obrazové příloze).³⁸

Cara Fjodora veřejně propagoval právě *Spolek pro umění a literaturu*, jmenovitě například Petr Petrovič Gnědič.³⁹ Viktor Burenin pak v porovnání s dalšími Fjodory tehdejšího Ruska napsal, že právě Fjodor Moskvínův je hotovým ztělesněním cara.⁴⁰

MCHT s inscenací absolvoval mnohá turné. Kromě Německa⁴¹ se soubor s inscenací podíval i do Francie. Později dokonce i za hranice Evropy.⁴² Do Německa se však moskevský soubor vracel opakovaně. Při turné v sezóně 1921/1922 s sebou kromě *Cara Fjodora* přivezl i Čechovovy *Tři sestry* a *Višňový sad*, které doplnil o Gorkého *Na dně*.⁴³

Roku 1923 byl *Car Fjodor* hrán v New Yorkém *Jolsonově divadle* na 59. ulici. Dále putoval soubor do Chicaga, Philadelphie a Bostonu, aby se následně, na závěr turné, vrátil zpět do New Yorku. Během návštěvy Hollywoodu obdržel Stanislavskij nabídku vytvořit filmovou verzi *Cara Fjodora*.⁴⁴ Režisér chtěl pouze poupravit text divadelní hry, nakonec se však začal zdráhat, neboť si producenti přáli, aby Šachovskému a Mstislavské dodal solidnější základ pro jejich vztah, který ve hře samotné

³⁴ SENELICK, L. Op. cit., s. 431.

³⁵ SENELICK, L. Op. cit., s. xxvi.

WEEKS, John Mayer. *The Fool's Progress: The Changing Image of the Jurodivyj in Russian Literature from Puškin to Dostojevskij*. USA: University of California, Berkeley, 1987, s. 63.

³⁶ SENELICK, L. Op. cit., s. 255.

Stanislavski, Konstantin. *Stanislavski's Legacy*. Přel. Elizabeth Reynolds Hapgood. UK: Routledge, 1986, s. neurčena.

³⁷ LEACH, R. – BOROVSKY, V. – DAVIES, A. Op. cit., s. 257.

³⁸ SENELICK, L. Op. cit., s. 410.

³⁹ SENELICK, L. Op. cit., s. 140.

⁴⁰ SENELICK, L. Op. cit., s. 410.

⁴¹ BENEDETTI, J. Op. cit., s. 153.

⁴² STANISLAVSKY, Konstantin. K. *Stanislavsky, 1863-1963: Man and Actor, Stanislavsky and the World Theatre, Stanislavsky's Letters*. Přel. Vic Schneierson. Rusko: Progress Publishers, 1965, s. 177.

⁴³ WHITE, Andrew. *The Routledge Companion to Stanislavsky*. UK: Routledge, 2013, s. 160.

⁴⁴ UNIVERSITY OF NORTH DAKOTA. *Theatre History Studies*, University of North Dakota Press, 1996, s. 26.

schází.⁴⁵ Z plánu natočit film tak, přes velký úspěch inscenace, nakonec sešlo (tento zdroj navíc hovoří o tom, že producenti, kteří KSS v roce 1923 oslovili, byli z New Yorku).⁴⁶

---

⁴⁵ UNIVERSITY OF NORTH DAKOTA. Op. cit., s. 40.

⁴⁶ GORDON, Mel. *Stanislavsky in America: An Actor's Workbook*. UK: Routledge, 2009, s. Preface xi.

2. Obrazové přílohy

Vzhledem ke skutečnosti, že se u většiny fotografií vyskytují problémy s licenci a otázka autorství je často sporná, přikládám raději přímé odkazy ke zdrojům snímků, než abych je do práce přímo vkládala.:

- Snímky scénografie v kapitole The Curtain Rises: TOROS, Anastasia – FRYER, Paul – NEKHOROSHEV, Yuri Ivanovich. Viktor Simov: Stanislavsky's Designer [online]. [cit. 26. 6. 2020]. URL: <<https://books.google.cz/books?id=3frADwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Viktor+Simov:+Stanislavsky%E2%80%99s+Designer&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwifXelp3qAhUWEcAKHd7rBKQQ6AEwAHoECAUQAg#v=onepage&q&f=false>>.
- Snímky (nejen) z inscenace Cara Fjodora: FREEDMAN, John. Russian Theater in Picture Postcards [online]. [cit. 26. 6. 2020]. URL: <<https://johnfreedmanarchive.wordpress.com/tag/tsar-fyodor-ioannovich/>>.
- Pár dalších snímků inscenace: ALAMY. Tsar Fyodor Moscow Art Theatre [online]. [cit. 26. 6. 2020]. URL: <<https://www.alamy.com/search.html?qt=tsar%20fyodor%20moscow%20art%20theater&imgt=0>>.
- Snímek Alexandra Leonidoviče Višňovského v roli Borise Godunova: ONLINE BAG AUCTION. Boris Godunov played by Russian actor Aleksandr Vishnevsky [online]. [cit. 26. 6. 2020]. URL: <<https://online.bag-auction.eu/listing/boris-godunov-played-by-russian-actor-aleksandr-vishnevsky/>>.
- Snímek Ivana Moskvina v roli cara Fjodora: KINO-TEATR. Ivan Moskvín [online]. [cit. 26. 6. 2020]. URL: <<https://www.kino-teatr.ru/kino/acter/m/sov/2948/foto/170738/>>.
- Snímek Ivana Moskvina a Olgy Knipperové v Caru Fjodorovi: ALAMY. Olga Knipper (right) as Irina and Ivan Moskvín as Tsar Feodor in Tsar Fyodor [online]. [cit. 26. 6. 2020]. URL: <<https://www.alamy.com/stock-photo-olga-knipper-right-as-irina-and-ivan-moskvín-as-tsar-feodor-in-tsar-23226964.html>>.
- Další snímky z inscenace: SPUTNIKIMAGES. Photo – Car Fyodor [online]. [cit. 26. 6. 2020]. URL: <http://sputnikimages.com/hier_rubric/photo/65386.html>.

3. Seznam literatury

Text byl vypracován za pomoci děl níže uvedených (povětšinou) zahraničních autorů, veškeré parafráze pojmů, které se v textu nacházejí, jsou v mém překladu.:

- BENEDETTI, Jean. *Stanislavski: An Introduction*. UK: Routledge, 1988. 96 s.
- BRAUN, Edward. *The Director & The Stage: From Naturalism to Grotowski*. UK: Methuen Publishing, 1982. 217 s.
- BROCKETT, Oscar Gross – FINDLAY, Robert R. *Century of Innovation: A History of European and American Theatre and Drama Since the Late Nineteenth Century*. USA: Allyn and Bacon, 1991, s. 250 s.
- DUFKOVÁ, Eugenie. *Letokruhy Ladislava Lakomého*. Brno: Šimon Ryšavý, 1998. 142 s.
- FERNANDES, Carla. *Multimodality and Performance*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2016. ISBN 978-1443894654. 237 s.
- GORDON, Mel. *Stanislavsky in America: An Actor's Workbook*. UK: Routledge, 2009, 194 s.
- GROSE, B. Donald – KENWORTHY, O. Franklin. *A mirror to life: a history of western theater*. USA: Holt, Rinehart, and Winston, 1985, 655 s.
- IGNATIEVA, Maria. *Stanislavsky and Female Actors: Women in Stanislavsky's Life and Art*. USA: University Press of America, 2008. 140 s.
- LEACH, Robert – BOROVSKY, Victor – DAVIES, Andy. *A History of Russian Theatre*. Velká Británie: Cambridge University Press, 1999. 446 s.
- MARSHALL, Herbert. *The Pictorial History of the Russian Theatre*. USA: Outlet Book Company Staff, Random House Value Publishing Staff Crown Publishers, 1977. 208 s.
- SENELICK, Laurence. *Historical Dictionary of Russian Theatre*. USA: Scarecrow Press, Inc., 2007, 611 s.
- SENELICK, Laurence. *Stanislavsky: A Life in Letters*. UK: Routledge, 2013. 656 s.
- STANISLAVSKI, Konstantin. *Stanislavski's Legacy*. Přel. Elizabeth Reynolds Hapgood. UK: Routledge, 1986. 210 s.
- STANISLAVSKY, Konstantin. K. *Stanislavsky, 1863-1963: Man and Actor, Stanislavsky and the World Theatre, Stanislavsky's Letters*. Přel. Vic Schneierson. Rusko: Progress Publishers, 1965, 295 s.
- TOLSTOY, Aleksey Konstantinovich. *Tsar Fyodor Ivanovitch: a play in five acts*. Přel. Jenny Covan. New York: Brentanos, c1922. 90 s.
- TOROS, Anastasia – FRYER, Paul – NEKHOROSHEV, Yuri Ivanovich. *Viktor Simov: Stanislavsky's Designer*. UK: Routledge, 2019, s. neurčena, kap. The Curtain Rises. 250 s.
- UNIVERSITY OF NORTH DAKOTA. *Theatre History Studies*, University of North Dakota Press, 1996.

- WEEKS, John Mayer. *The Fool's Progress: The Changing Image of the Jurodivyj in Russian Literature from Puškin to Dostoevskij*. USA: University of California, Berkeley, 1987. 610 s.
- WHITE, Andrew. *The Routledge Companion to Stanislavsky*. UK: Routledge, 2013, 352 s.
- WORRALL, Nick. *The Moscow Art Theatre*. UK: Routledge, 2003. 256 s.

Car Fjodor. Moskevské umělecké divadlo, prem. 14. 11. 1898, režie Konstantin Sergejevič Stanislavskij.